

לחזור אל העם

המהלכים המדיניים האחרונים מאיימים לא רק על ההתיישבות בישי"ע אלא גם על יסודות האמונה שלנו. נפילת הרוח מציגה בפנינו שאלות נוקבות על מהות התקופה, על ערכו של העם, על התורה ועל מרכזיות הארץ והגאולה בחיינו. המבוכה גדולה והציבור מבקש תשובה; איננו יכולים אפוא להפטיר כדאשתקד.

א. מה זאת עשה ה' לנו

אדם מאמין מצווה להאמין שלמצבים קשים יש משמעות והם לא נוצרים באופן מקרי. עלינו לשאול "מה זאת עשה ה' לנו?". אפשר להבין את השאלה הזאת כהתנערות מאחריות והשלכת הדברים אל ריבונו של עולם, אולם הכוונה הפוכה. עלינו לשאול את עצמנו: "מה אנחנו עשינו לו", שהועמדנו בפני האתגר הקשה הזה? הדור הזה שמע את משק כנפי הגאולה. אחרי השואה הנוראה התרומם העם מחורבותיו וזכה להקים את המדינה, ליישב את הארץ, לשלוט על רובה, להפריחה ולקבץ את גלויות ישראל לתוכה. אלה הישגים שאין משלם בהיסטוריה ואין להגדירם אלא באופן מקראי, להד חזון הגאולה המפעם בהם. איננו מבינים את הסתר הפנים האיום של חורבן קהילות ישראל, אולם איננו יכולים להתעלם מהארת הפנים שבאה מאז. מן השמים פתחו לנו חלון הזדמנויות, ואפשרו לנו לחזור כאומה אל העשייה ההיסטורית. נסתתמו אפוא טענותינו כלפי ריבונו של עולם; מעתה אנחנו הכתובת.

התממשות הגאולה תלויה בתגובתו של העם. אם יתעורר ויטול את האתגר הגדול, היא עשויה להתפתח ולהופיע בגדולתה. אך אם ישקע בקטנותו ולא יתרומם לגודל השעה, עלולים הדברים להתמשך ולהידחות להזדמנות אחרת. רבנו, הרב צבי יהודה, לא היה מקצרי הרוח שציפו שהגאולה תושלם כאן ועכשיו. הוא לא התחבר לאלה שרצו להתחיל בבניית המקדש וגם לא התאכזב כאשר הממשלה נמנעה מהכרזה על סיפוח ישי"ע. הגאולה מופיעה קמעא קמעא, ואנחנו עומדים בשלב הראשון של בניית מלכות ישראל. עלינו לבסס הרבה את הגיבוש הלאומי הממלכתי לפני שיוכלו לבוא השלבים הבאים.

מתכונת הגאולה המתוארת בפרשת התשובה (דברים ל) משרטטת מהלך משולב, שבו כל שלב של התקדמות מלמעלה ממתין להתעוררות מקבילה מלמטה. אמנם אי אפשר לחזור בתשובה ראויה כאשר העם מפוזר ושקוע בתהום הגלות (עקדת יצחק ק), אולם לאחר חזרת העם אל אדמת ישראל צריכה לבוא חזרה אל א-להי ישראל, ורק אז יימשך המהלך ויתפתח. חכמים הדגימו תפיסה זו בבשורת הגאולה הנשגבה של ישעיהו. זו לא התממשה בימיו, והם תלו זאת באכזבה מחזקיה המלך, שלא התעלה למדרגה הראויה, ולא הגיב לנס המופלא של מפלת סנחריב בהתעוררות רוחנית הולמת משלו (סנהדרין צא, א).

מלחמת ששת הימים הביאה אותנו לא רק אל מרחביה ההיסטוריים של ארץ ישראל, אלא גם אל לבם של היהודים בכל העולם. היא זעזעה אותם ועוררה תנועה רוחנית אפילו מעבר למסך הברזל. אבל בזה נעצר הכול. הציבור לא נטל על עצמו את האתגר וכל איש פנה לבצעו מקצהו.

מי יודע כיצד היו הדברים מתפתחים אילו היינו מאמינים בצדקתנו ומיליוני יהודים היו עולים ומיישבים בנחרצות את הארץ? אולי השלום כבר היה בא. במקום זה נאבקים הימין והשמאל ימי דור זה בזה, מנטרלים זה את מעשיו של זה, וכל אחד מושך את המדינה לצדו, בבחינת 'הכול או לא כלום'. המסר ששיגרנו לשכנינו ולעולם היה מהוסס ומגומגם. במקום להציב את ההתיישבות בישיע כחובה מוסרית, המתקנת את העוול ההיסטורי העולמי כלפי עם ישראל, עשו את ההתנחלות דוגמה לכוחנות קולוניאלית מושחתת. והערבים הבינו, לאחר ההלם הראשון, שביכולתם לשסע את החברה הישראלית מבפנים, והתנהגו בהתאם.

ב. סגולת ישראל

כיצד עלינו להגיב כלפי העם החוטא שאינו מקבל את הגאולה המושטת ואינו מוכן לשאת את משאה?

הקב"ה אמר למשה על העם החוטא "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם, ואעשה אותך לגוי גדול" (שמות לב, י). העם ילך לאבדון ומן הנאמנים תקום לו אלטרנטיבה ראויה. אולם משה דחה את הניסיון הזה, עמד במסירות נפש ולימד סנגוריה על העם החוטא, כדי להביאו לייעודיו הגדולים. הלקה לדורות הוא, שאי אפשר לדלג על העם בדרך להשגת מטרותיו. הסנגוריה איננה חיפוי טכני משפטי, אלא אמונה עמוקה בסגולת ישראל. גם כאשר העם מכזיב, אין זה משקף את הווייתו הפנימית ואין לוותר עליו.

עלינו להתעלות אפוא על עצמנו; ובאותה שעה שאנו נאבקים בתוכנית ההתנתקות, עלינו ללמד סנגוריה על חלקו הגדול של העם התומך בה. נוכל להשתמש לשם כך בנימוקי היוזמה, שהביאו להתנדפותו הפתאומית של הימין, דווקא בשעה שהמציאות הוכיחה את צדקתו והוא הגיע לשיא כוחו:

1. אפשר פשוט להאמין למתנתקים שכוונתם לטובת העם. הם סבורים שלאור מצבה הגיאופוליטי של המדינה ותלותה הביטחונית והכלכלית בארה"ב ואירופה, התוכנית הזאת היא הרע במיעוטו ובלעדיה יכריחו אותנו לבצע תוכניות גרועות יותר.

אמנם זו החלטה תלוית תרבות, וכל המומחים נבחנו באוסלו וטעו משום שעמדתם הערכית המקדמת הטתה את דעתם. אלא שגם אם איננו חייבים לקבל את דעת רוב המומחים, איננו יכולים לבטל את דעתם מכול וכול, ולעשות את השומעים להם לעוכרי ישראל.

2. הדור הזה עבר כה הרבה מלחמות עד ש"כשל כוח הסבל". העם מתקשה לעמוד במערכה שאין לה סוף. גם הנימוק הזה אינו מספק, כי אפשר להציב נגדו את האדישות שבה אנו מתייחסים למאות הנופלים בכבישים ובפאבים, ואת העובדה שתוכנית ההתנתקות אינה מבטיחה לנו רגיעה. אולם לנוכח מצעד הנופלים ההולך ונמשך, קשה לדון לכף חובה את הציבור שחש שבאו מים עד נפש.

3. התרבות החילונית ערערה את ערכי המשפחה בישראל. צעירים מתחתנים, אם בכלל, בגיל מאוחר, וילדים לא כל כך יוצאים מזה. התוצאה היא שחלקו המרכזי של הציבור היהודי הולך ומתנוון, והציבור מגלה שאין דור עתיד שיעמוד אחריו. ילד אחד ירד, שני לא התחתן ולשלישי יש שני ילדים בלבד. ראש הממשלה רואה זאת בוודאי בתוך משפחתו שלו. מכאן באה תחושת הייאוש והכניעה, כי מי ייטול לידיו את נטל המשימות הגדולות?

אמנם גם נימוק זה בעייתי, שהרי בריחה מישיע אינה פותרת את האיום הדמוגרפי אלא מזמינה

אותו אל תוך ישראל הקטנה. אולם איננו יכולים להסתפק בביקורת. הבעיה היא אמיתית וקריטית. גם אם מספרם של ערביי הארץ מוגזם, הידרדרות מצבו של הציבור החילוני ברורה לגמרי.

התנוונות הציבור היהודי בארץ היא רק ראש הקרחון; היא עוד כאין וכאפס ביחס למאזן הדמוגרפי השלילי של קהילות ישראל בתפוצות. בעוד ימי דור רוב הקהילות יחדלו להתקיים, ואפילו הקהילה הגדולה והחשובה מכולן, יהדות ארה"ב, עלולה להיעלם מעל המפה. אנחנו חייבים תשובה, מה עושים מול חזון הבלהות הזה.

ג. אבל אשמים אנחנו

לפני שנאשים את הציבור כולו, כדאי שנבחן את תרומתנו לעניין. הציונות הדתית נטלה על עצמה את יישוב ישי"ע, ותוך גילויים נשגבים של מסירות נפש, הצליחה להקים שם התיישבות מפוארת. אבל יש דברים שהיא לא עשתה. התמקדותנו בענייני ארץ ישראל האפילה על פעילותנו ביתר התחומים, ובראייה לאחור אפשר לציינה כטעות גורלית, המכשילה בסופו של דבר את המאבק על ארץ ישראל.

אנשי התורה, החינוך וההתיישבות, שהקימו את "גוש אמונים" היו תלמידי התפיסה הרחבה והכוללת של תורת הרב, ולא היה ביניהם ויכוח על הצורך בריבוי חזיתות; אולם בגלל העובדה ש"ארץ ישראל בוערת", הוחלט בהוראת שעה להתמקד ביישוב הארץ. אלא שארץ ישראל ממשיכה לבעור כבר דור שלם ואנחנו, אף על פי שעסקנו הרבה בענייני חינוך, חברה וחסד, הותרנו אותם בשולי עשייתנו ולא הגענו אליהם באופן ציבורי.

האנומליה המתמשכת הציבה במשך הזמן את חזון הציונות הדתית על רגל אחת במקום על שלוש. תירצנו את העניין בכך, שהארץ היא הערך המרכזי, שבכוחו להביא להשלמת כולם. הדור הבא, דור הבנים, ראה במציאות ערך מועדף אחד, ואין ספק שעובדה זו יצרה תמונת עולם רוחנית משובשת. בקריקטורה אין דבר לא נכון, רק הפרופורציות מעוותות ויוצרות תמונה משונה ומגוחכת.

מגמה זו התעצמה כאשר הציונות הדתית השאירה בערים את הזקנים הבורגנים ועברה עם צעיריה התוססים ליש"ע. בכך התנתקה גיאוגרפית מן הציבור הרחב ובעיותיו, ונטתה להסתגרות רוחנית, חרד"לית, שבבסיסה התחמקות מהתמודדות אמיתית עם העולם שבחוץ, עם הפילוסופיה שלו, עם שפתו ומושגיו, עם הישגיו המדעיים, האמנותיים והספרותיים. מה פלא שגורל ההתיישבות ביש"ע הפך מעניין כלל ישראלי לאינטרס מגזרי ומקומי?

עתה, כאשר הימין פנה לפתע שמאלה, וגם הציבור החרדי עם רבני ישראל נגרר אחריו, מוצאת הציונות הדתית את עצמה ניצבת מבודדת בשוליים, חסרת השפעה ממשית על הציבור, ובעצם בתוך מבוי סתום. נוסף על צרותיה מבחוץ היא מפוררת ומפולגת בתוך עצמה: בין ימין ושמאל, חרדיות ומודרנה, מתונים וקיצוניים. אפשר להתיימש, אפשר לחשוב שהמשימות שנטלה על עצמה - לחבר את התורה לחיים, את העבר למודרנה, לאחד את העם ולקרב אותו לאביו שבשמים - היו מלכתחילה גדולים עליה, וניסיונותיה לתקן עולם במלכות ש-די היו יומרניים ומגלומניים. אולי עלינו להודות בענווה שהמציאות מסובכת מדי ועלינו לשבת בצד בשקט. אולם אם נשב בצד, המציאות לא תשתפר מעצמה. אדרבה, הדברים ילכו ויידרדרו עוד ועוד. אנו עלולים להתגעגע למה שנראה עכשיו איום ונורא. השנים הקרובות עלולות להיות שנים רעות שבהן נישאב אל המאבק על ההתיישבות וניבלע בו כולנו. אפשר שבסוף התהליך נמצא

את עצמנו בפני שוקת שבורה כשאין בידינו כלום: גם נלקה על הדגים הבאושים, גם נאכל אותם וגם נגורש מן העיר.

הציונות הדתית תתקשה לחקות את הציבור החרדי, להתכנס פנימה ולדאוג לשמר את עצמה. היא לא יכולה ללכת למדבר, להתנתק מן העולם וליצור בתוך הכפר הגלובלי של היום בועה הרמטית שלא תושפע מקלקולי הסביבה. היא לא תוכל להסתפק במשמעת חרדית ל"דעת תורה". זו אכזבה במשך השנים והביאה חילול השם נורא. הרבנים הינם מורי הדרך; עליהם להציג את העמדות העקרוניות, שאותן צריך הציבור ללמוד, להבין ולהפנים. שיתוף הרבנים ב"מסחר הסוסים" המעשי, גילה לציבור שלתורה אין עמדה עקרונית, אפשר לומר בשמה דברים הפוכים ומנוגדים, ועמדתה נקבעת תמיד ברגע האחרון, בהתאם לתקציבים ולמשרות. הציונות הדתית לא תוכל לברוח מייעודה ההיסטורי. היא שותפה מלכתחילה בזרם החיים והיצירה, היא התנועה היחידה שבידה פתרון קסמים לתחלואי החברה הישראלית. היא לא תוכל לחדול מלעסוק בשאלות הקיומיות והרוחניות הקשות המקיפות אותה מסביב, להחרים את הציבור ולשבת בצד זמן רב.

על הציונות הדתית לאזור כוחות לפעול באופן חיובי לבנות את עם ישראל מחדש, להצילו מצרותיו החומריות ולהחזירו אל עצמו ואל ערכיו. לשם כך עלינו לערוך במודע ובמוצהר, תפנית מחשבתית ומעשית, ולחזור אל התפיסה הרחבה והכוללת, אל תיקון האדם ושלמות העם. הדברים נעשו על ידינו עד עכשיו באופן אישי ומקומי; עתה יש להציב אותם במרכז פעולתנו, ולגייס משאבים רוחניים וחומריים לפעול בתחומים אלה במאורגן כבאתגר לאומי. עלינו לזרוע כבר עתה את זרעי העתיד, כדי שאחרי העימות הנוכחי תיווצר מציאות שיוכל להיות לנו קשר אֶתָהּ.

על הציונות הדתית לדלות מתוכה אמונה גדולה, רוח גדולה, לטפח את חופש המחשבה ורחבותה, לפתוח את מעיין היצירה. נלמד להשתמש בכל השפות והאמצעים התרבותיים והאמנותיים. נבחן באמצעותם את מושגי האמונה שלנו ונבהיר אותם, ואז יגיעו דברינו גם לציבור הרחב והרחוק.

אנשי התורה, החינוך, המדע, המשפט והכלכלה שלנו צריכים ליצור על הבמה הלאומית תשובה רוחנית ראויה, הגיונית ומשכנעת, לשאלות הדחופות העומדות על הפרק: להתגייס לפתור את בעיית החלשים והעשוקים בעידן של כלכלה מודרנית; לחזק את המשפחה היהודית בארץ ובעולם; להציע פתרונות חיוביים להרמת מערכת החינוך, ולא זו של ילדינו היקרים בלבד, אלא של כלל ישראל; לחזק את עיירות הפיתוח; להפעיל בחו"ל לא רק עשרות לומדים, טיפה בים, אלא אולי מאות ואלפים.

ד. האהבה תנצח?

אהבה היא דבר יפה, אלא שהעברתה לתחום הלאומי-המדיני נראית נאיבית. מול האהבה עומדים כוחות מדיניים, אינטרסים, וכל התקשורת הישראלית. איזה סיכוי יש לאהבה לנצח אותם ולהציל את גוש קטיף? אנחנו יכולים ללכת מבית לבית ולשוחח "פנים אל פנים", ולהראות שחור על גבי לבן היכן נמצא גוש קטיף, אבל כולם ימשיכו לשקר ולהטיף "להוציא את הילדים מעזה!" ההתנתקות היא בשבילם אמצעי שעל ידו ניתן להרוס את כל ההתיישבות בישי"ע. ה"ריאליסטים" הציבו כמטרה למנוע את ההתנתקות בכל מחיר. הם התייאשו מן ההסברה והתחילו באיומי הסרבנות, ואם יסלים המאבק ימוחזרו שיטות העבר ויוקצנו שבעתיים: שביית

רעב המונית, שיבוש החיים בסגנון "זו ארצנו", ומי יודע, אולי ימצא במחשכים גם משוגע שיתכונן לעשות יותר מזה.

החכמים לא רוצים לרדת אל הכיעור הזה; אולם מוכנים לשחק באש. הם מבקשים להגיע לעימות מספיק טראומטי כדי שגם אם תתממש הנסיגה בגוש קטיף לא יהיה לה המשך ביהודה ושומרון.

התסכול העמוק, החרדה העצומה והכעס הנורא גורמים לנו להכות לכל עבר בעצבנות, לאיים ללא כל חשבון, רק משום שדרך זו זמינה ויוצרת הד מייד; אולם זו ראייה צרת אופק ואשליה. לקחי אוסלו לא נלמדו - לא על ידי השמאל ולא על ידי הימין. הלקח שהכרעות לאומיות גורליות צריכות לעבור בהסכמה לאומית ולא על חודו של קול אקראי, נמחק על ידי ראש הממשלה. הוא, שסבל מדורסנות השמאל, חוזר ופועל באותו אופן מקטב. ומאידך, שכח גם הימין שהדרך הכוחנית נכשלה ואת אוסלו עצרו הפיגועים. כוחנות הימין הסיטה את הדיון הציבורי מסכנות התוכנית אל בעיית האלימות והפילה את הימין עד עפר. בעצם, בגללה פנה שרון אל המרכז ושמאלה, והביא עלינו את המהלך הנוכחי.

מטרתנו היא עצירת ההתנתקות, אולם זו לא מטרת-על ולא המטרה היחידה. ומה יהיה אחרי שנעצור אותה? או מה יקרה אם חלילה לא נעצור אותה, נשאיר אדמה חרוכה? אנחנו הולכים אחרי סיסמאות ריקות:

האם הצבת קרוון על גבעה מעניקה לנו אחיזה בארץ, או שאינה אלא משחק סמלי?

איזו משמעות יש להתיישבות ביש"ע בלי שהעם, המדינה והצבא יעמדו מאחריה?

האם בלי יש"ע אין טעם לקיומנו או לקיום המדינה, ולכן אפשר להשתתף בהריסתה?

שתי דרכי המאבק סותרות זו את זו, והן שתי תפיסות עולם מנוגדות. האחת מאמינה בעם, אוהבת אותו ונאבקת על נפשו. מטרתה לקרב את העם ולרומם את רוחו כדי שיהיה מסוגל לשאת באתגרים הקשים הכרוכים באחיזה ביש"ע. האחרת מזלזלת בציבור, במצבו וברצונו; היא עושה בו שימוש אינסטרומנטלי להשגת מטרתה. היא מאמינה שתוכל לאלץ את העם להחזיק בהתיישבות, להילחם עליה ולהקריב עליה קורבנות, בעל כורחו, ולכן אינה מהססת לעמוד כנגדו, לאיים עליו ולפגוע בו.

אי אפשר ליהנות משני העולמות, לעשות קצת מזה וקצת מזה. הציבור מרגיש היטב בזיוף. פעם אחר פעם אנו נאלצים להתנצל על יוזמות כוחניות שונות, המסיטות את דעת הקהל לדברים שוליים ופוטרות אותו מדיון רציני בעצם התוכנית והשלכותיה הקשות.

"יש לי אהבה והיא תנצח", האהבה היא אהבה, נקודה. היא אינה מאיימת ואיננה מכשיר כדי לנצח. "אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" (אבות פ"א מ"ב) הם שני דברים שונים - הדגיש הרב צבי יהודה - לא אוהב את הברית כדי לקרוב לתורה. אם האהבה מותנית, לא יצא ממנה דבר. צריך לאהוב את הבריות באמת, ואולי הם יתקרבו אל התורה.

האהבה היא אולי נאיבית, אבל כוחה גדול מאוד. סופה לנצח. אלה שביקשו להגיע להישג מייד בחרו בדרך הקצרה, אולם היא מתגלה כארוכה מאוד, והיא מרחיקה אותנו. הבחירה בדרך האהבה היא הליכה בדרך הארוכה, ואולי לא תשיג הישגים כאן ועכשיו. צריך להתחולל משהו משמים שיהפוך את הקערה על פיה. אבל אם נשקיע את עצמנו באהבת ישראל ונחזק את העם, אולי יבשילו פירות האהבה במועדס והיא תנצח לפני שיבוא המבחן הבא.

